

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану
ректора Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Рівне
Видавець О. Зень
2021

УДК 94(367):94(477)
С-481

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 6 від 30 червня 2021 р.)

Рецензенти:

Анатолій Філінюк – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України Кам'янець-
Подільського національного університету імені
Івана Огієнка

Володимир Фісанов – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної інформації
Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича

Тарас Чухліб – доктор історичних наук, провідний науковий
співробітник Інституту історії України НАН
України

Відповідальний редактор
кандидат історичних наук, професор **Валерій Шеретюк**

Слов'янський світ і Україна: Збірник наукових праць на пошану ректора Рівненського державного гуманітарного університету, професора Руслана Постолювського. – Рівне : О. Зень, 2021. – 432 с.

ISBN 978-617-601-377-8

Видання присвячене 70-річчю від дня народження професора, ректора Рівненського державного гуманітарного університету, заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Академії педагогічних та соціальних наук, члена-кореспондента Міжнародної слов'янської академії Р. М. Постолювського. У збірнику подані наукові розвідки з історії слов'янських народів та широкого спектру проблем української історії різних періодів. Серед авторів – науковці з академічних установ та вишів України й зарубіжжя.

Видання розраховане на науковий та викладацький загал, студентів, та всіх, хто небайдужий до історії.

УДК 94(367):94(477)

ISBN 978-617-601-377-8

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2021

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ У ІСЛАМІ

Іслам створив своєрідну модель взаємин чоловіка і жінки, яка в умовах нинішнього світу демонструє ефективність в плані демографічному; і це на фоні скорочення народжуваності та старіння населення, що спостерігається в країнах європейсько-християнської цивілізації. Тому ця модель потребує серйозного вивчення.

Література, у якій розглядається дана проблема досить різноманітна за своєю концептуальною спрямованістю. Європейські автори, пишучи про проблему взаємин чоловіка і жінки, здебільшого (і це по-своєму зрозуміло) керувалися і керуються євроцентричним підходом. Становище жінки в ісламі, специфіка її взаємовідносин з чоловіком в контексті мусульманського способу життя сприймалися й здебільшого сприймаються європейськими авторами як “ненормальні” і “нецивілізовані”. Так німецький автор М. Коч у монографії “Насильство в ісламі? Боротьба за ісламське світове співтовариство” намагається провести думку, що відносини чоловіка й жінки в ісламі – це суцільний ланцюг насильств перших над останніми.

На противагу євроцентричній ісламознавчій літературі в мусульманському, передусім арабському, світі з’явилося чимало літератури, яка намагається захистити традиційні ісламські цінності, у тому числі й специфіку взаємовідносин між чоловіком та жінкою, яка склалася в мусульманській практиці. До таких варто віднести Мухаммеда Зікірію аль-Бардісі, Джамалю ад-Дина, Шахада аль-Хурі, Ібрагіма Абдо, Шафіка Дуррію та інших. Питання місця жінки в мусульманському суспільстві розглядалися в узагальнюючих працях радянських ісламознавців Л. І. Климовича, Д. Є. Єремєєва, Т. Саїдбаєва.

Аналіз ідеології та практики ісламу показує, що у своєму віровченні, етиці й законодавстві ця релігія певним чином ідеалізує та консервує патріархальні сімейні відносини, де “чоловік поєднаний з жінкою як чоловік, господар, як частка тієї соціальної сили, яка поставила себе у привілейоване становище у ставленні до всіх жінок, ревниво оберігає свої привілеї, які в кінцевому підсумку стають звичками [10, с.87]”. Саме звички чоловіка патріархальної сім’ї, власне, знайшли своє відображення та закріплення в мусульманстві. Часто вони розглядаються тут як такі, що є самі собою зрозумілими.

Якщо мусульманин означає “покірний Аллахові”, то мусульманка, відповідно до ісламських поглядів, повинна бути покірна не лише Аллахові, але й своєму чоловікові. “Почуття власної переваги стосовно жінки, яке віками культивувалося у чоловічій половині населення, прищеплювалося з дитинства хлопчику, підлітку, і, навпаки, усвідомлення своєї неповноцінності, “другорядності”, яке насаджувалося серед слабкої статі, – все це закріпило мусульманську традицію: чоловік – бог і цар у сім’ї”, – писав Д.Єремєєв [4, с.169]. В одному з популярних хадісів розповідається, як Мухаммад говорив про свою першу дружину Хадіджу: “О, Омар (другий халіф. – Т. Ш.-Л.), дорогоцінне для людини – це добродісна дружина, що діє за заповідями Божими, слухняна і

приносить радість своєму чоловікові. ...Коли він наказує, вона кориться, а коли він відсутній, вона охороняє його права у справах власності і честі” [6, с.112]. Загалом дружина в мусульманській родині має бути скромною та вихованою, саме тому велику увагу приділяють поведінці дівчат, їх манерам. Окрім того, у них виховується субординаційне ставлення до їхніх братів, як майбутніх “захисників” та “охоронців”.

В ісламській сім’ї дивляться на жінку як на недоторканну власність, тому намагання заподіяти їй зло було рівносильне захопленню чужої власності. Виходячи патріархальних поглядів, іслам намагався обмежити діяльність жінки сферою домашнього господарства. Розширення цієї діяльності за межі вказаної сфери, на думку багатьох мусульманських теологів, буде загрожувати сімейним відносинам, оскільки мусульманська жінка у першу чергу, “повинна бути хранителькою домашнього вогнища, вихователькою дітей... Це природна стихія застосування її вроджених здібностей і прояву жіночої натури” [16]. При цьому ісламські теологи заявляють, що оскільки природа чоловіка і жінки неоднакова, то кожному з них відведена певна особлива роль у суспільстві. Ці ролі доповнюють одна одну і кожна з них є однаково основною і необхідною для функціонування суспільства.

Деякі з них вважають, що участь жінки у суспільній праці не потрібна, адже єдиним достойним місцем для жінки є родинний дім. “Чоловік і жінка доповнюють один одного. Аллах визначив кожному з них таку сферу діяльності, у якій кожен із них зможе найбільшою мірою проявити свої здібності. На цій основі сферою діяльності жінки є дім, утримувати який вона зобов’язана так, щоб чоловік зміг знайти у ньому спокій і затишок», – стверджував один з ідеологів ісламу Атиййя Сакр [11, с. 51].

Проте сьогодні більшість сучасних теологів не заперечують проти бажання жінки працювати. Жінка-мусульманка зі згоди чоловіка чи родича-опікуна може займатися суспільною працею, своїм бізнесом чи брати участь у суспільному та політичному житті суспільства, працювати на благо мусульманської общини (умми) у припустимих для себе справах. Жінки, із погляду мусульманських теологів, “можуть робити свій внесок у суспільство відповідно до власних навичок та інтересів, але за умови, що вони не нехтують своїми домашніми обов’язками і їхня діяльність не загрожує їхнім достоїнству і скромності” [9, с.176]. Як приклад наводиться діяльність дружини Мухаммада Хадіджі, яка успішно вела торговельні справи і при цьому була люблячою дружиною і матір’ю. Відповідно до цих поглядів, жінки “можуть обіймати у суспільстві різні посади, із якими вони справляються краще чи у крайньому випадку не гірше за чоловіків, наприклад, у деяких галузях медицини, догляду за хворими, освіти, суспільної роботи і т.п. ” [9, с.176]. Сьогодні більшість ідеологів ісламу не заперечують проти бажання жінки займатися суспільно корисною працею. Вони стверджують, що іслам поважає право жінки на працю – працю творчу, на благо сім’ї та суспільства. Однак, беручи до уваги особливу природу жінки, шаріат визначає декілька умов, які мають бути забезпечені жінці, що займається суспільно корисною працею.

По-перше, жінка повинна по можливості працювати окремо від чоловіків, оскільки спільна праця з чоловіками є шкідливою як для жінок, так і для чоловіків.

По-друге, жінка, яка бажає працювати, повинна отримати дозвіл із боку свого чоловіка, батька, брата чи опікуна.

По-третє, праця не повинна негативно впливати на фізичний і духовний стан жінки.

Жінкам рекомендовано докласти свої зусилля в тих галузях, де це було б найбільш ефективно. До них, з точки зору мусульманських ідеологів, відносяться: сфера виховання, освіти (насамперед дівочої), охорона здоров'я (особливо гінекологія), виробництво жіночого одягу, консультаційні послуги у сфері психології, дизайну, письменницька діяльність, заклик до ісламу.

При цьому робота жінки поза домом не повинна займати занадто багато часу. Адже їй необхідно приділяти увагу собі, дітям та чоловіку.

Далеко не випадково ісламські теоретики звертають увагу на деякі небажані наслідки зайнятості жінки на роботі поза домом. По-перше, вони відзначають, що велика скупченість, щоденні транспортні проблеми, характерні для промислових міст, негативно відбиваються на зовнішньому вигляді і внутрішньому духовному стані жінки.

По-друге, надмірна зайнятість на роботі відволікає жінку від ведення домашнього господарства, виховання дітей. А чоловік усе ж таки хоче бачити в дружині не передовика виробництва, а кохану жінку і добру матір своїх дітей.

По-третє, нерідко ділові відносини чоловіка і жінки, які є співробітниками одного офісу, підприємства, переростають в інтимні зв'язки, а це в кінцевому підсумку призводить до розриву сімейних зв'язків.

По-четверте, боячись втратити роботу, матері вимушені залишати своїх малолітніх дітей одних без нагляду, а це призводить до різного роду випадків на кшталт пожеж і ін. З іншого боку, діти, які залишаються без материнської опіки і ласки, можуть поповнювати ряди соціально небезпечних злочинців.

По-п'яте, жінка, яка кинулася за надуманою свободою, відсторонивши чоловіка від роботи, звалила на свої плечі непосильну ношу.

Не можна сказати, що наведені міркування є безпідставними. Дійсно, промисловий розвиток, урбанізація призвели до цілого ряду проблем, які негативно позначилися на сімейному житті й вихованні дітей.

І хоча сьогодні мусульманки стають все більше суспільно активними, все ж таки багато з них зорієнтовані на сімейні цінності. Для них сім'я, виховання дітей, ведення домашнього господарства залишаються пріоритетами. Це є далеко не останнім фактором живучості й динамізму ісламської цивілізації.

Сенс життя мусульманки, за віровченням ісламу, полягає у підготовці себе для майбутнього вічного життя. Ті з жінок, які покірні чоловікам і виконують усі приписи віри, зможуть увійти до раю; тим же, що не були покірними, порушували основні приписи, були неслухняними – місце в пеклі, там вони будуть покарані на вічні муки.

Мусульманськими богословами окреслюється якість, які необхідно мати жінці, що бажає увійти у ворота раю.

По-перше, вона повинна бути слухняна Богу і його Пророку. Відповідно до одного із хадісів, Ібн Хіббан передав, що Пророк сказав: “Якщо жінка молилася п’ять (необхідних) разів у день, постилася у місяць Рамадан, оберігала свою честь і була покірною чоловікові, тоді у Судний день їй буде сказано: “Ввійди у рай через будь-які ворота”[15]. .

По-друге, вона має слухатися свого чоловіка, якщо тільки він не просить її зробити щось проти закону Аллаха. Ан-Насанн передав, що коли у Пророка спитали, які жінки найкращі, він відповів: “Ті, якими задоволені чоловіки, ті, які слухняні”. Мухаммад також сказав: “Якби я міг наказати створінню здійснити земний уклін комусь, окрім Аллаха, я б наказав це зробити жінці для чоловіка. Клянусь тим, у Чийх руках моя душа, якщо жінка не виконує свої обов’язки перед чоловіком, тоді вона не виконає своїх обов’язків перед Аллахом”[13].

По-третє, викликавши гнів чоловіка, дружина повинна поспішити зробити все для того, щоб він вибачив її. Ібн Ріббані передав хадіс: “У дружини, на яку гнівається чоловік, не приймаються молитви й її хороші дії не піднімаються на небо. Однак, коли дружина не погоджується виконувати будь-яке недозволене шариатом бажання чоловіка, за це на ній не буде гріха”. Ще в одному хадісі Пророку приписуються наступні слова: “Ті з ваших дружин ввійдуть у рай, які добре ставилися до своїх чоловіків, народжували (якщо могли) дітей і завжди перевіряли потреби свого чоловіка. Якщо чоловік у цієї жінки сердився на неї, то вона брала його за руку і говорила: “Клянусь Аллахом, я не ляжу спати, допоки ти не простиш мене” . [13].

По-четверте, жінка має оберігати честь і майно під час відсутності чоловіка. На підтвердження цієї тези використовується наступне коранічне положення: “А тому добропорядні жінки слухняно віддані (Аллаху і чоловікам) і за їх відсутності оберігають, що повелів їм Бог берегти” [1, 4:34].

По-п’яте, жінка повинна бути ніжна з чоловіком і задовольняти його бажання. У хадісі, переданому Муслімом, Мухаммаду приписують наступні слова: “Якщо чоловік кличе дружину у ложе, а вона відмовляється і він засинає розгніваним, то ангели проклинають її до ранку”[15].

По-шосте, одна з головних функцій жінки – народження та виховання дітей.

По-сьоме, добропорядна жінка не просить розлучення без причини. Мухаммад в одному із хадісів попередив жінок: “Будь-яка жінка, яка попросить розлучення без причини, навіть не відчує пахощів раю” [13].

По-восьме, жінка не повинна чинити якоїсь шкоди чоловіку, бути сварливою, дорікати йому, говорити образливі слова, які можуть вразити самолюбство чоловіка. У ряді хадісів говориться, що коли жінка ображає чоловіка, то його гурія, тобто майбутня дружина в раю, говорить, щоб та не чинила йому зла, бо з нею він тимчасово і скоро прийде до раю [17].

По-дев’яте, жінка не здійснює додатковий піст без дозволу чоловіка. Виняток тут становить, звичайно, лише піст у місяць Рамадан.

По-десяте, вона не повинна розповідати іншим про інтимні сторони сімейного життя. “І порядні жінки – благовірні, зберігають таємницю у тому, що зберігає Аллах”, – говориться в Корані [1, 4:34]. Узагалі особисте життя, сімейні таємниці не повинні бути предметом пересудів між подругами і дружинами.

Мухаммад в одному з хадісів сказав: “Хто із вас, ввійшовши у свою сім’ю і вийшовши з неї, закрив двері, і забувся, і розкаже потім людям, що робив із своєю сім’єю, той здійснив харам” [13]. У цьому плані досить промовистим є той факт, що в ісламському світі, як правило, не ставало і не стає предметом публічного обговорення інтимне життя, чого не скажеш про світські країни, де донедавна домінувало християнство.

По-десяте, жінка не повинна виходити з дому без дозволу чоловіка навіть тоді, коли має намір піти до родичів.

По-одинадцять, вона повинна знати і цінувати навіть найменшу крихту того доброго, що робить для неї чоловік, і висловлювати йому свою вдячність. Хакім передає такий хадіс: Пророк сказав: “Коли я заглянув в ад, то побачив, що там більшість складають жінки”. Його спитали: “О, посланнику Аллаха, чому вони опинилися там?”. “Тому що не розуміли значимості добра, яке для них робить чоловік”, – відповів Пророк” [13].

По-дванадцять, жінка не повинна вимагати від чоловіка більше, ніж це потрібно для задоволення потреб у їжі, одязі і в умеблюванні дому. В одному з хадісів сказано, що чоловік у кінці світу буде втрачати розум у своїх діяннях через дружину і дітей. Вони будуть вимагати від нього мирського, і від цих пошуків він втратить і мирське, і віру [13].

По-тринадцять, вона повинна бути доброзичливою, не суперечити, не підвищувати голос на чоловіка навіть тоді, коли він у чомусь не правий; робити спроби направити його на істинний шлях не криком, а лише силою переконань, закликаючи при цьому на допомогу Аллаха.

По-чотирнадцять, жінка також має бути сумною, коли чоловік знаходиться в дорозі, радіти його поверненню; вміти швидко накрити стіл; доглядати за його одягом; взяти на себе посильні обов’язки по дому, щоб допомогти чоловікові, навіть якщо шаріат не вимагає цього від неї.

Іслам, окресливши ідеал добропорядної жінки, орієнтує чоловіків на гуманне ставлення до своїх жінок. Так, у Корані з цього приводу зустрічаємо наступні слова: „Поводьтесь з жінками вашими добре так, як ніби вони у вас полонянки; самі вони не мають ніякої волі ні в чому, що їх стосується” [1, 4:39]. У хадісі, який наводить Абу Дауд із посиланням на Абдаллу Омара, зустрічаємо такі слова Пророка: „...Жінка створена із ребра, а ребро викривлене зверху. Якщо ти захочеш випрямити його, то зламаєш, а якщо залишиш у спокої, то воно залишиться викривленим. Поводьтесь із жінками добре [5, с.9]”.

Іслам визначає ряд правил, якими повинен керуватися чоловік-мусульманин у ставленні до своєї дружини [2, с.76-101].

По-перше, він має виявляти до дружини лише найкращі риси характеру; бути доброзичливим; прощати їй деякі слабкості, навіть якщо вона скаже чи зробить щось образливе (за умови, що вона не переходить межі шаріату). До жінки також необхідно ставитися зі співчуттям, враховуючи особливості жіночого характеру. У даному випадку мусульманські ідеологи часто посилаються на слова Корану: „Через усе добре будуйте свої відносини з дружинами” [1, 4:21].

Той мусульманин, який добре поводить з дружиною, оголошується взірцевим членом релігійної громади. „Найбільш досконалою, цілковитою вірою

володіє той із віруючих, хто відзначається найкращою вдачею, а кращими з вас є ті, хто краще за всіх ставиться до своїх дружин”, – ніби сказав Мухаммад за свідченням Тірмізі [14].

По-друге, чоловік-мусульманин повинен підтримувати добрі відносини з дружиною тоді навіть, коли йому в ній є дещо неприємне. У даному випадку теж іде посилення на Коран, де, зокрема, сказано: „І живіть з ними, (виявляючи їм) благодіяння, а якщо вони стануть вам неприємними, адже може трапитися й так, що в (будь-чому) неприємному для вас Аллах помістить багато благого (доброго)” [1, 4:19] На думку ісламських теологів, цим аятом оберігається шлюб від дії будь-яких примх, які виникають внаслідок мінливих почуттів і нахилів.

По-третє, у відносинах з дружиною чоловіку-мусульманину потрібно дотримуватися „золотої середини”. Не можна погоджуватися у всьому, що вона хотіла б зробити, але також не можна жорстко обмежувати її в бажаннях, роблячи все їй наперекір.

По-четверте, йому необхідно бути справедливим, щоб вберегти дружину від пробудження у ній найгірших рис характеру, оскільки хитрість жінки може бути безмежною.

По-п’яте, чоловік не повинен виказувати свої сумніви щодо вірності дружини, влаштовувати сцени ревності через різні дрібниці.

По-шосте, чоловік не має жорстко обмежувати дружину у витратах на себе та ведення господарства. Однак і не можна дозволяти їй дуже великі витрати коштів.

По-сьоме, заборонено утримувати дружину на кошти, отримані від продажу спиртних напоїв та надання кредитів під проценти. Як відомо, в мусульманському світі правопідзаконно заборонено вживати спиртні напої, а також займатися лихварством.

По-восьме, іслам рекомендує чоловікові приділяти більше уваги спілкуванню з дружиною та дітьми. Так, зокрема, рекомендується, щоб він вживав їжу разом зі своїми домочадцями, а не окремо.

По-дев’яте, чоловік повинен стежити, щоб жінка не полишала дім у звабливому одязі.

По-десяте, чоловік повинен виступати наставником дружини в питаннях віри, роз’яснювати їй основи ісламу, розповідати про дозволене і заборонене. Він не може забороняти дружині йти за отриманням знань до богословів, якщо сам не може їх дати.

По-одинадцять, той, у кого більше однієї дружини, повинен рівномірно розподілити між ними кошти і ночі. Якщо ж він провів ніч з однією дружиною, то завтра повинен провести ніч з іншою. Піти до однієї з дружин поза чергою можна лише у випадку її хвороби. Не можна піти до неї і вдень без особливої необхідності. Не вважається дійсним дозвіл, який дає одна із дружин через побоювання розлучення, на те, щоб час, відведений для неї, чоловік проводив з іншою дружиною.

По-дванадцять, чоловік не повинен обмежувати дружину в правах, посилаючись на те, що він сильніший.

По-тринадцяте, чоловік-мусульманин не повинен ставити свою дружину в незручне становище перед людьми, коли хоче висловити їй свій осуд, зробити зауваження з приводу її поведінки чи виправити якусь її помилку. Для цього він має знайти підходяще місце і час.

По-чотирнадцяте, чоловік має уникати нанесення образ членам сім'ї своєї дружини, її рідні, адже це може поставити її в незручне становище і образити, і як наслідок вона теж може допустити будь-що образливе у ставленні до чоловіка.

У сучасному ісламі, як відзначалося вище, продовжує зберігатися статева сегрегація. Щодо неї встановлено ряд принципів, які відображають систему цінностей ісламського суспільства і його позицію у ставленні до обов'язків і відповідальності людини [9, с.78].

Перший принцип – заборона вільного спілкування чоловіків і жінок. Воно завжди засуджувалося, крім тих випадків, коли переслідується важлива і законна мета. З цієї причини у багатьох мусульманських країнах школи, коледжі, лікарні, громадський транспорт мають спеціальні відділення для жінок і чоловіків. Будинки плануються таким чином, щоб чоловіка-відвідувача зустрічав чоловік. У жінок так само є коло своїх подруг, і вони, прийшовши у гості, не зустрічаються з чоловіками.

Другий принцип полягає в тому, що коли спілкування все ж таки відбувається, то і чоловіки, і жінки повинні дотримуватися пристойності у мові, поглядах і поведінці. Вони мають бути стриманими, “неграйливими”, не допускати будь-якого фізичного контакту, не дивитися із зацікавленням один на одного.

Третій принцип не дозволяє залишитися наодинці чоловіку і жінці, якщо вони не одружені або не перебувають в махремних родинних стосунках. Навіть якщо наречені заручені офіційно, то говорити і дивитися один на одного їм дозволяється лише у присутності близьких родичів (харемів), щоб не виникла спокуса та можливість для поганих вчинків.

Четвертий принцип полягає у тому, що мусульманка повинна ховати від чоловіків принадли форми свого тіла за допомогою строгого одягу, щоб усі, хто бачить її, розуміли, що вона порядна, скромна, чесна жінка, яка ні в якому разі не прагне демонструвати свою сексуальність.

Таким чином, в сучасному ісламі є намагання зберегти таку модель взаємовідносин чоловіка й жінки, яка у своїй основі є патріархальною. У ній чоловік розглядається як безумовний глава сім'ї. Відповідно жінка повинна шанувати чоловіка й коритися йому. Система сімейно-шлюбних відносин в ісламі зорієнтована на створення й функціонування міцної сім'ї, одним із базових чинників якої є матеріальне підґрунтя (махр). Незважаючи на відносну легкість укладання та розірвання мусульманського шлюбу, саме фактор махру відіграє важливу роль у збереженні ісламських сімей.

У мусульманському суспільстві емансипація жінок за європейськими вимірами здебільшого не сприймається. Тут є розуміння того, що емансипація може призвести до руйнації традиційної мусульманської сім'ї, яка в даній ситуації є важливим фактором, який допомагає мусульманській цивілізації конкурувати з західним світом за рахунок демографічного чинника.

Література

1. Коран. Перевод и комментарии И.Ю.Крачковского. М.,1990. 727 с.
2. Аль-Хашими Мухаммад Али. Личность мусульманина. М.,2003. 414 с.
3. Бартольд В.В. Ислам.- Пг., 1918. 98 с.
4. Еремеев Д.Е. Ислам: образ жизни и стиль мышления. М., 1990. 288 с.
5. Женщина в исламе /Руководитель-составитель Г.Нуруллина. М., 2003. 283 с.
6. Ирвинг В. Жизнь Магомета. Ставрополь, 1992. 297 с.
7. Ислам и женщины Востока (История и современность). Ташкент, 1990. 252 с.
8. Коч М. Насилие в исламе? Борьба за исламское мировое сообщество. /Пер. с нем. Германия, 2002. 272 с.
9. Ханиф С. Что должен знать каждый об исламе и мусульманах. / Пер. с англ. К., 1998. 240 с.
10. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. М., 1979. 367 с.
11. (Атиййя Сакр. Хіджаб і робота жінки. Каїр, 1982.) (арабською мовою)
12. Шарль Р. Мусульманское право. /Пер. с франц. М., 1959. 142с.
13. Адабы жены к мужу [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.islam.ru/vera/eticka>
14. Ат-Тирмизи. Аль-кябир[Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.kcn.ru/tat_ru/religion/islam/, www.Muslim.ru.
15. Муслим. Сахих [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.Muslim.ru>.
16. Роль женщины в исламском обществе [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.islam.ru>
17. Усаймин М.С. Качества женщины, которую следует брать в жены [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.islam.kiev.ua>

ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОПАРЛАМЕНТСЬКОЇ БОРОТЬБИ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ В 1993-1998 рр.

Дослідження присвячено внутрішньополітичному розвитку Словацької республіки, визначено характер відносин в національному парламенті.

Основними джерелами для написання даного дослідження слугували періодичні видання як українські так і словацькі: «Голос України», SME, Národná obroda, Pravda та інші за період 1993-1998 рр..

Головні проблеми внутрішньої політики Словацької Республіки розглядає словацький політолог Г.Месежніков в серії видань про Словаччину, які виходять у формі річників – Slovensko. Súhrn správa o stave spoločnosti. - (1995-1998). До проблеми депутатського мандату звертаються словацькі дослідники Галанда і Грабко.

До головних аспектів внутрішньої політики Словаччини звертаються чеські дослідники Л.Копечек, М.Белко, В.Гавлік, Я.Седлар в своїй роботі «Від Мечіара до Дзурінди», яка була видана в Брно в 2003 р.

Процес формування політичної сцени в Словаччині мав свою специфіку. Не було створено стабільної політичної системи, крім стандартних партій існували й суб'єкти «широко спектральні» і менш випрофілювані. Такий стан партійної системи в СР був відображенням головних соціокультурних характеристик словацького суспільства, головним чином в площині сприйняття тодішніх трансформаційних процесів.

В Словацькій Республіці (СР) парламентські вибори відбулись в 1990 та 1992 роках – в часи федерації, та в 1994, 1998 роках. Президентські вибори відбулись, у визначений дослідженням період, в 1994 році. 1 січня 1993 р. офіційно почала існувати Словацька республіка. Національна Рада (НР) діяла у тому складі, що була сформована за результатами виборів 1992 р. Уряд очолив В.Мечіар, глава партії Рух за демократичну Словаччину (РЗДС). Діяльність цього уряду прямо пов'язують з заломленням реформаційних процесів в СР, з переходом на так звану модель «подвійного шляху реформ» - покращення економічних показників паралельно із збільшенням напруження в політичному житті суспільства.

Небажання РЗДС ділити владу будь з ким принесло великі проблеми. В березні 1993 р. вийшов з уряду глава Словацької національної партії (СНП) Л.Чернак, який займав посаду міністра господарства. Приводом стала відмова Мечіара заключити коаліційну угоду і передати СНП урядові крісла. Тут слід зауважити, що уряд Мечіара опирався не лише на підтримку СНП, але й на двох незалежних депутатів, які після виборів вийшли зі своїх партій і на Партію лівих демократів (ПЛД). Тому вихід Чернака не був ключовим для існування уряду (в цей період), та й він сам виступав скоріш з позиції фахівця ніж з позиції репрезентанта СНП. Відсутність письмового договору свідчить про бажання Мечіара використати цю формальну коаліційну угоду. Подібна ситуація відбулась з ПЛД, яка довела своєю участю в ряді важливих голосувань, що привели до розпаду ЧСФР, свою приналежність до одного табору з РЗДС.

Впродовж 1993 р. ця партія перейшла з позиція однодумця РЗДС до позиції гострого критика урядової політики.

Вже весною 1993 р. вийшла з коаліції група депутатів на чолі з міністром закордонних справ М.Княжком. Але РЗДС все ж вдалося стабілізувати ситуацію і створити коаліцію з СНП, яку раніше ігнорували. В січні 1994 р. від коаліції знову відійшла група депутатів на чолі з Княжковим наступником, міністром закордонних справ, Й. Моравчіком. Зважаючи на те, що не задовго перед тим розкололась СНП, коаліційний уряд Мечіара втратив більшість в парламенті.

Президент Міхал Ковач, який був обраний на посаду в лютому 1993 р., виходець з РЗДС, в березні 1994 р. різко піддав критиці діяльність уряду і самого прем'єра Мечіара. На такій хвилі опозиція змогла об'єднатися і висловила недовіру главі уряду.

Одним з чинників падіння уряду Мечіара, став його публічний виступ на засіданні РЗДС в Кошицах в листопаді 1993 р. Мечіар продемонстрував свої політичні міркування стосовно СНП. Вказав, що слід використати розкол партії на дві фракції. РЗДС, за Мечіаром, повинен стати репрезентантом національно-демократичних сил в Словаччині. Тому потрібно прихилити на свою сторону частину членів СНП, і проковтнути комунікації на рівні округів так, щоб СНП презентував РЗДС. Підтримку РЗДС знайшов в частини католицької церкви, Матіці словенської, частини Демократичного союзу, Партії зелених Словаччини (ПЗС) («ми фінансували її в виборчій кампанії, зберегли її від краху, завдяки суттєвій допомозі в таємній коаліції з нами») [2, с. 22].

В період з березня по грудень 1994 р. в СР діяв уряд широкої коаліції лівих, центристських і правих сил – Партія лівих демократів, Демократичний союз, Християнсько-демократичний рух (ХДР) за підтримки угорських політичних суб'єктів. Уряд очолив Йозеф Моравчик. Єдиним його об'єднуючим чинником було бажання не допустити знову встановлення уряду, в який би увійшов РЗДС Мечіара.

ПЛД розпочала підписну кампанію про дострокові парламентські вибори. Доводом було очікування, що партія вибори виграє і дістане вплив включно з прем'єрською посадою. Це очікування виявилось хибним, тому що діяльність в політично дуже «барвистому» уряді Моравчика надзвичайно негативно відбилась на підтримці виборців. Власне небезпечним показником стало відокремлення від ПЛД конкурентного радикально лівого Товариства Робітників Словаччини, очоленого Я.Люптаком, колишнім депутатом ПЛД.

30 вересня – 1 листопада 1994 р. відбулися дострокові парламентські вибори. Переможцем знову став РЗДС, який отримав майже 35% голосів [5, с. 5]. РЗДС разом з Товариством робітників Словаччини (ТРС) та СНП сформували урядову коаліцію, Мечіар третій раз став прем'єром.

З позиції, яку обрав найсильніший суб'єкт кінця 1994 р., було зрозуміло, що подальший суспільний розвиток, буде відзначений політичною і владно-інституціональною конфронтацією. Про такі тенденції сигналізувало багато кроків РЗДС:

- Бажання змінити співвідношення сил в парламенті всупереч легітимним результатам виборів.

- Вимога, щоб М.Ковач подав у відставку з посади президента, внесена негайно після виборів.

- Спосіб, яким були сформовані парламентські комітети, органи Фонду майна і Ради телебачення і радіомовлення.

- Відкликання Генерального прокурора і введення Найвищого контрольного відомства.

- Прийняття новели Закону про т.зв. велику приватизацію і Закону про відміну приватизаційних рішень уряду Моравчика.

В січні 1995 р. уряд запропонував на розгляд парламенту свою програму. У вступі Мечіар характеризував цей одинокий документ як «новий етап сучасної історії Словаччини» і проголошував, що «хоче створити стабільне політичне і економічне середовище, в якому будуть можливості для того, щоб кожний громадянин знайшов своє місце для вільної діяльності і особистого щастя».

Характерним при цьому є твердження, що уряд, який утворився після парламентських виборів 1992 р., зробив фундаментальні кроки при створенні «соціально-ринкового простору, разом з промисловими демократіями в світі, але свої намагання змушений був зупинити тому, що не знайшов досить парламентської волі аби свої програмні засади сповна реалізувати» [3, с. 13].

Уряд проголосив намір «створювати конституційні передумови для широкої участі громадян в політичному і суспільному житті», ідею «широкого діалогу між громадськими, релігійними, етнічними, культурними, підприємницькими та професійними групами», діалогу, «який буде позбавлений обтяжуючого впливу партійних і політичних інтересів» [3, с. 13].

Подальший політичний розвиток показав, що йшлося лише про формальні словесні обіцянки.

Основним показником справжнього стану політичного життя країни є відносини, які встановилися між урядовою більшістю і опозиційною меншістю. Вже в період свого формування урядова коаліція вказала якій моделі відносин з опозицією надає перевагу. Наприклад, при формуванні комісії НР ні одне керівне місце не дісталось представникам опозиції. Ні один представник опозиції не став членом Спеціального контрольного органу (СКО) за Словацькою інформаційною службою. Таким чином опозиція була виключена з процесу вирішення основних питань внутрішньої політики держави і постало питання можливого політичного зловживання управлінських служб. На відміну від НР минулого виборчого періоду (скликання), опозиція в НР 1994-1998 рр. не мала навіть посади заступника голови НР.

Цей факт був предметом постійної критики як окремих опозиційних громадських діячів, так і представників міжнародних організацій і кількох закордонних діячів і політиків. Відсутність представників опозиційних парламентських партій в СКО, була витлумачена як конкретний прояв дефіциту демократії, який перешкоджає вступу СР до НАТО та ЄС в рамках т.зв. «першої хвилі» посткомуністичних держав.

В червні 1996 р. відбулась т. зв. «коаліційна криза» – декілька днів тривав розрив між РЗДС і його коаліційними партнерами СНП і ТРС. Тоді до СКО спільним голосуванням опозиційних депутатів і депутатів СНП та ТРС був обраний представник ПЛД В.Сопко. Але за дорученням своєї партії обов'язки в

згаданому парламентському органі не виконував в знак протесту проти того, що до СКО всупереч попередній угоді не були обрані представники інших опозиційних партій.

В демократичній системі опозиція є одним з повноправних інститутів, що представляє обов'язковий елемент механізму «гальма і противаги», на який опирається функціонування політичної системи. Відносини між урядовою більшістю і опозиційною меншістю в демократичному суспільстві не повинні мати характер суперництва чи конфронтації, а повинні бути засновані на співпраці, що опирається на політичний прагматизм. Аналіз діяльності НР в 1994-1998 рр. показує, що між урядовою більшістю РЗДС – СНП – ТРС і опозиційними парламентськими суб'єктами, що склали меншість, не існувало відносин консенсуальної співпраці. Навпаки, тут переважав стан системної конфронтації. При прийманні вирішальних законів урядова коаліція застосовувала метод голосуючої машини, що опирається на розуміння демократії як диктатури більшості. Законодавчі поправки запропоновані опозиційними депутатами як правило відхилялися.

Яскравим свідченням коаліційного розуміння співпраці з опозицією була 7 хвилинна надзвичайна сесія НР, яка мала займатися конфліктом між Словацькою інформаційною службою і Поліцейською радою під час розслідування викрадення М.Ковача – молодшого і розширеним Спеціальним контрольним органом. Коаліційні депутати не схвалили програми сесії і тим самим зробили неможливою нараду НР про подію, яка набула суспільного значення з важливими міжнародними наслідками.

Деяким винятком був конституційний Закон про попередження протиріч інтересів при виконанні функцій державних чиновників і вищих державних діячів («закон про конфлікт інтересів»), прийнятий в травні 1995 р. депутатами РЗДС і ПЛД. Окрема історія з прийняттям Закону про державну мову, який був схвалений не тільки депутатами коаліції, але й голосами переважної більшості депутатів Демократичного союзу і Партії лівих демократів. Підтримку опозиційних депутатів, в даному випадку, можна пояснити цілковитою атмосферою, яка супроводжувала прийняття того закону: поіменне голосування, прямий телевізійний ефір, тривала націоналістична пропаганда про урядових медіа. Така підтримка опозиційними депутатами мовного закону ніяк не покращила відносини з коаліційними партіями, навпаки ускладнила відносини між опозиційними партіями, особливо з Угорською коаліцією.

Про конфронтаційні наміри урядової коаліції засвідчив перебіг всержавної поліційної акції на визначення автентичності підписів на петиційних листах Демократичного союзу. В цьому випадку вже йшлося не тільки про тиск на ДС, але й про зневагу його прихильників і потенційних виборців. Елементи нетолерантності у відношенні до політичних та ідейних опонентів були характерними для намірів уряду прийняти Закон про охорону республіки і Закон про надзвичайний стан. Урядова пропозиція Закону про фонди, підготовлена в кінці 1995 р. містила положення, які розходяться з основними тенденціями розвитку громадянського суспільства після 1989 р.

Законодавче оформлення Кримінального закону (т.зв. «Закон про охорону республіки») в 1996 р. викликало протести широкої громадськості, критику

словацького уряду за кордоном, стало додатковим джерелом напруження у відносинах між урядовою коаліцією та опозицією та причиною погіршення іміджу СР як демократичної держави в світі. СНП на поч. 1996 р. прилюдно обумовила свою згоду з ратифікацією основної словацько-угорської угоди прийняттям деяких законів, серед яких Закон про охорону республіки. Урядова коаліція розпочала масивну пропагандистську кампанію, направлену на обґрунтування неминучості прийняття правової норми, яка, як твердили її ініціатори, мала б створити додаткові гарантії охорони інтересів «молодого незалежного держави». В рамках цієї кампанії лідери коаліційних партій, особливо СНП та РЗДС, конкретно вказували на суспільні сили і групи, проти яких міг би бути застосований цей закон. Лідери СНП, у відповідності з програмними засадами своєї партії, вказували насамперед на активних захисників угорської національної меншини. Лідери ж РЗДС вказували на ширшу суспільно-політичну групу, на яку б поширилось застосування окремих норм Кримінального закону. В рамках кампанії на підтримку прийняття закону з вуст урядових чиновників прозвучали заяви, метою яких було викликати почуття загрози зі сторони «внутрішніх ворогів» держави.

В березні 1996 р. глава уряду В.Мечіар на мітингу прихильників заявив: «Ті, хто був проти утворення держави, ті, хто хотів і хто призвів до падіння уряду в березні 1994 р., знову роблять прогнози, щоб події знову повернулися по іншому, щоб нав'язати інше уявлення порядку і розвитку. Не можемо безкінечно проводити політичні змагання. Вже того було досить, республіку підірвати не дамо, тому що сьогодні у вечірні години уряд прийме Кримінальний закон, який буде такі дії ставити поза законом і буде карати. Не хочемо застосовувати допомогу ні штиків, ні допомогу поліції, але державу підірвати не дамо тим, хто вже два рази хотів» [17, с. 5]. Ці слова не можна інтерпретувати по іншому ніж як бажання запровадити правову норму репресивного характеру направлену проти політичних опонентів і противників уряду, чи ж створити законодавчу основу для кримінального позову на осіб, незгідних з урядовою політикою. До Кримінального закону мали вийти положення, які дають можливість застосовувати покарання до осіб, що організують суспільні збори «з метою підірвати конституційний устрій» і до осіб, які «поширюють за кордоном неправдиву інформацію, що шкодить інтересам республіки».

Після того, коли уряд схвалив Кримінальний закон, відбулась хвиля протестів проти його прийняття в парламенті. Протестували кілька суспільних організацій, громадські товариства, профспілки, представники церкви. Великий резонанс в суспільстві викликала заява біскупів римо-католицької церкви, які в переддень прийняття закону в парламенті звернули увагу, що «з прийняттям цього закону виникне небезпека встановлення нового тоталітаризму в нашій республіці» [9, с. 5]. Всупереч негативному ставленню опозиційних партій і масовим протестам в суспільстві, урядова новела Кримінального закону була схвалена 26 березня 1996 р. в НР 77 голосами РЗДС, СНП, ТРС (два депутати урядової коаліції, І.Гаспаровіч з РЗДС і М.Полак з ТРС, від голосування утримались). Всі присутні депутати опозиції голосували проти. Президент повернув новелу на повторне обговорення парламенту. Опозиція заявила, що у випадку повторного прийняття новели у незмінному вигляді звернеться до

Конституційного суду Словаччини. Коаліційні депутати підготували більш поміркований варіант закону, який був схвалений 17 грудня 1996 р. 66 голосами депутатів урядової коаліції. Президент Ковач і цей закон не підписав і повернув його парламенту на доопрацювання.

Посиленню централістських та етатистських тенденцій в суспільному житті країни служив Закон про територіальне та адміністративне впорядкування СР, який, на думку працівників муніципальних органів, створив передумови дальшого посилення повноважень органів державної влади на шкоду місцевому самоврядуванню. Закон про прокуратуру закріпив сильне становище Генерального прокурора (фактично з повноваженнями особистої влади в державі). Закон про вищі школи дав міністерству освіти непомірно великі повноваження порівняно з вузами при присвоєнні науково-академічного значення, що багато представників вузів розцінили як посягання на академічні свободи і обмеження автономії вузів. Згідно прийнятого Закону про фонди реєстрація фондів передавалася Міністерству внутрішніх справ – центральному органу державного управління. Закон дав можливість державним органам втручатися в управління фондом і регламентувати його внутрішню діяльність. Визначенням розміру основного майна 100 тис. крон, яке кожний фонд має набути на протязі першої половини року свого існування, Закон про фонди порушує принцип рівноправності засновників і однозначно дискримінує малі фонди. Суперечливим з погляду стабільності міжетнічних відносин був новий порядок денний парламенту, який НР схвалила всупереч зауваженням президента: на відміну від попереднього депутати, які належать до національних меншин втратили змогу вживати під час роботи парламенту власну мову.

Згадані закони були схвалені лише при підтримці коаліційних депутатів. Винятком було прийняття Закону про вищі школи у вересні 1996 р., коли урядову пропозицію підтримали два депутати Спільного вибору В.Сопко і Й.Клеін. Президент всі згадані закони після їх схвалення парламентом через їх суперечність з Конституцією СР, не підписав а повернув на повторне обговорення до НР. Депутати коаліції все ж більшість зауважень президента відкинули і згадані закони повторно схвалили.

Депутати від опозиції спрямовували увагу громадян на членів уряду, відповідальних за неспокійну ситуацію в окремих відомствах. В 1996 р. опозиціонери декілька раз ініціювали голосування про недовіру членам уряду. В травні 1996 р. 47 депутатів ХДР, ДС, УК та партії Спільний вибір (СВ) запропонували висловити недовіру міністрові внутрішніх справ Л.Худекові за некомпетентність при управлінні відомством, зрвання розслідування викрадення Ковача – молодшого і втягнення поліції до вирішення політичних проблем (справа про петиційні листи ДС). Безпосереднім імпульсом ініціативи опозиційних депутатів став звукозапис телефонної розмови Л.Худека з керівником Словацької інформаційної служби І.Лексом, розголошений радіостанціями TWIST і Вільна Європа та надрукований у всіх друкованих органах. З цієї розмови випливало, що обидва урядові чиновники здійснювали тиск на слідчих у справі викрадення і органи чинного кримінального судочинства [14, с. 4]. З запису також випливало, що глава уряду Мечіар про цей тиск знав.

У вересні 1996 р. опозиція два рази пропонувала висловити недовіру міністрові культури І.Худсцові за методи впровадження трансформації словацької культури, які викликали масові протести культурної, мистецької і громадської спільноти. В жовтні того ж року опозиційні партії голосували за висловлення недовіри міністрові сільського господарства П.Бацові в зв'язку з недозволеним вивозом зерна за кордон, який загрожував продуктивній безпеці країни (небажаний вивіз був відхилений СКО в серпні). В цьому ж місяці 40 депутатів опозиції подали пропозицію висловлення недовіри міністру освіти Є.Славковській, через серйозні недоліки в управлінні системою освіти, відсутність концепції у роботі міністерства, помилки, яких припустилося МО при проведенні системи т.зв. «альтернативної освіти» і в міжнародній співпраці.

В грудні 1996 р. депутати опозиційних партій (крім ПЛД та ПЗС) на черговій сесії парламенту запропонували відкликати главу НР І.Гаспаровіча. Причиною відкликання глави парламенту мала стати його особиста участь у відібранні депутатського мандату в Ф.Гаульдера. Ні одна з пропозицій не отримала підтримки більшої половини депутатів.

В кінці 1996 р. в НР відбулась подія, що означала фактичне заперечення правових наслідків парламентських виборів, порушення принципів конституційності і порушення процедурного консенсусу, необхідного для функціонування парламентської демократії. Депутат Ф.Гаульдер був позбавлений депутатського мандату, проти свого бажання, рішенням депутатів РЗДС, СНП та ТРС. Гаульдер вийшов з депутатської фракції РЗДС на поч. листопада 1996 р., і повідомив, що буде працювати як вільний депутат. Причиною свого виходу з партії назвав незгоду з її політикою. Він вже дещо перед тим відкрито показував своє неприхильне ставлення до РЗДС, не голосував разом з коаліційними депутатами (підтримав висловлення недовіри міністру П.Бацові, був проти схвалення новели закону про вузи, голосував разом з опозиційними депутатами на червневій сесії НР під час тимчасової «коаліційної кризи»), критично висловлювався про деякі аспекти внутрішнього політичного розвитку Словаччини. Після його виходу з фракції РЗДС глава уряду Мечіар повідомив, що в найближчий час очікується отримання листа, яким Гаульдер здасть депутатський мандат. Реагуючи на Мечіарові слова, Гаульдер оголосив, що депутатського мандату здавати не буде. На початку грудня 1996 р. глава НР І.Гаспаровіч повідомив, що отримав два листи від Гаульдера. В одному з них він повідомив, що не буде здавати мандат, в другому, з пізнішою датою, що депутатський мандат здає. Гаульдер оголосив, що лист, в якому нібито він добровільно здає мандат, главі НР не посилав, мова йде про підступ. Підтвердив, що ще перед виборами 1994 р. кілька кандидатів на посаду депутатів від РЗДС підписали в резиденції партії недатоване зобов'язання, в якому заздалегідь здавали депутатські мандати у випадку пізнішого виходу з РЗДС. Можна зробити припущення, що це зобов'язання, продатоване в резиденції партії РЗДС і було доставлене І.Гаспаровічу.

Перед парламентськими виборами 1990 р. в тодішній СНР прийнята нова конституційна норма про депутатський мандат, який на відміну від комуністичного періоду став вільним. Тобто обраний депутат міг виконувати свої функції вільно і не був зв'язаний ані вимогами партії, ані виборців. Під

впливом демократичного відношення встановилось правило, що «якщо хтось голосував не так як його фракція, не може за це бути покараним, чи позбавленим депутатського мандату» [1, с. 22]. Ця норма мала двозначні наслідки, з однієї сторони депутати отримали незалежність від своїх партій, а з іншої це привело до більшої дефрагментації парламенту.

Конституція до питання депутатського мандату звертається в статті 73 і встановлює, що «депутати виконують мандат особисто, згідно з своєю свідомістю і переконаннями, і не зв'язані наказами», що відповідає вільному мандату. Далі Конституція вказує, що депутат може здати свій мандат. Проблема в тому, що не вказується яким способом цей мандат можна здати, що в подальшому і породило конфлікти.

Всупереч запереченням Гаульдера глава НР Гаспаровіч передав листа з «зреченням» мандатному та імунітетному комітету, який (беручи до уваги, що 10 з його 15 членів були депутати урядової коаліції) передав лист у НР з візою «взяти до уваги». Треба звернути увагу, що глава цього комітету А.Поляк, представник ТРС, вважав, що лист Гаульдера є фальсифікатом і тому з таким рішенням не згідний. 4 грудня 1996 р. 77 депутатів з 136 присутніх проголосували «за», чим фактично відібрали мандат в чесно обраного депутата проти його волі. «Проти» голосували опозиційні депутати і А.Поляк з ТРС. НР відкинула пропозицію Й.Моравчіка (ДС) передати фальсифікат чинним органам кримінального провадження. Замість Гаульдера був призначений Ян Белан, його мандат депутата-замісника засвідчила урядова коаліція.

Депутати ХДР, УК, ДС та СВ подали в зв'язку з цим заяву в Конституційний суд (КС) Словаччини. В лютому 1997 р. Конституційний суд подання опозиційних депутатів проти засвідчення мандату Белана, через невиконання належних за законом реквізитів, не прийняв. Скаргу про порушення своїх конституційних прав в Конституційний суд подав і сам Гаульдер, її суд прийняв. Через два дні після відібрання мандату перед будинком Гаульдера вибухнула бомба.

В липні 1997 р. Конституційний Суд вирішив, що виключення Гаульдера з парламенту порушило його громадянські права. Далі повідомив, що помилку може виправити сама НР, а не КС. Опозиційні депутати в серпні 1997 р. декілька раз (безуспішно) спробували скликати надзвичайну сесію НР, на якій би можна було виправити антиконституційне рішення.

Прем'єр і глава РЗДС В.Мечіар висновок КС піддав сумніву і оголосив, що депутати НР не зв'язані дорученнями КС а тільки власним сумлінням. В зв'язку з цим питанням сказав, що Гаульдер вимагав за свій вихід з НР від партії фінансову винагороду у розмірі 15 мільйонів крон. Гаульдер це звинувачення зразу ж заперечив і сказав, що партія йому запропонувала заплатити, якщо мандат здасть. Надзвичайну сесію НР все ж таки вдалося скликати на початку вересня 1997 р. Депутати урядової коаліції переглянути прийняте рішення відмовились.

Випадок з Гаульдером не був єдиним, який порушив легітимність законодавчого збору. В січні 1997 р. НР прийняла рішення про затвердження на місце померлого депутата Б.Кунца (СНП) призначила заступника Л.Грушку. Цей крок був протиправний, тому що за виборчим законом на це місце мав вступити

Е.Спішак (на відміну від Грушки у виборах 1994 р. набрав в своєму окрузі більше ніж 10% голосів, чим, згідно закону, автоматично претендував на отримання мандату померлого депутата). Про призначення Грушки на вільний мандат докладала зусиль СНП (Спішак після виборів 1994 р. з СНП вийшов). Спішак звернувся до Конституційного суду, який вирішив, що своїм рішенням НР порушила його конституційні права. І у цьому випадку коаліційні депутати відмовились переглядати рішення.

Словацький політолог Г.Месежніков констатує «те що два депутати (Я.Белан і Л.Грушка) отримали мандат всупереч Конституції СР і виборчого закону, внесло в розвиток парламентської системи СР багато питань, питань легітимності самого законодавчого органу» [4, с. 20].

Аналіз внутрішньополітичного розвитку СР в 1994 – 1998 рр. дає можливість виділити наступні основні тенденції і ключові моменти:

- Триваюча конфронтація між партіями урядової коаліції і опозиційними політичними суб'єктами. Урядова коаліція як тільки можливо прагнула послабити опозиційні партії, насамперед механізмом державної (законодавчої і виконавчої) сили, вживаючи дискримінаційні заходи, що зробили неможливим процедурний консенсус. Зважаючи на те, що партії урядової коаліції прагнули відкинути розуміння парламенту як «місця інституціональної суперечки» урядової коаліції і опозиції, опозиція таким чином була вимушена зробити таким «місцем» різні суспільні заходи (маніфести, мітинги, петиційні акції, кампанії протесту і ін.).

- Підготовка, прийняття і реалізація законодавчих заходів, що зосереджували політичну силу в руках урядової коаліції, особливо її найсильнішого суб'єкта. Політика урядової коаліції сприяла систематичному послабленню контрольної функції парламенту за виконавчою владою і підвищувала ризик, що парламент перестане виконувати свої основні функції.

- Посилення авторитаризму у діяльності урядової коаліції, що найвиразніше проявлялось при вирішенні суспільних конфліктів. Урядова коаліція демонструвала інструмент розуміння демократії як механічну сукупність процесуальних дій, надавала перевагу застосуванню принципу у формі формули «переможець бере все».

- Нівелювання принципів конституційності партіями урядової коаліції. Ця тенденція підвищувала політичну напругу в суспільстві і посилювала ризик потенційної політичної дестабілізації.

- Посилення розходжень між державними органами і інститутами громадської спільноти. Підвищення рівня суспільного занепокоєння і інтенсивності суспільних протестів проти законодавчих заходів і практичних кроків виконавчих органів. Суспільні протести при цьому відбувалися в рамках передбаченого законом порядку.

- Прагнення урядової коаліції створити один медіально-пропагандистський комплекс, включаючи деякі суспільні і приватні медіа, агентства і професійні товариства, співпрацюючи з державними органами, відновлення інформаційних служб. Метою цього комплексу був захист урядової політики і дискредитація президента Ковача, представників опозиційних партій і громадських ініціатив, виступаючих з критикою уряду.

- Триваюче напруження у відносинах між представниками державної влади і національних меншин та етнічних груп, які в значній мірі залежали від незгоди з деякими аспектами національної політики уряду і поглиблювало цілковиту недовіру представників меншин – особливо найбільшої угорської меншини – до уряду СР.

- Діаметрально різне розуміння причин негативної уваги до основних аспектів внутрішньополітичного розвитку СР в державах-членах ЄС та НАТО урядовими і опозиційними партіями.

Джерела та література

1. Galanda M., Hrabko J. Poslanecký mandát na Slovensku. – Bratislava. – IVO,1998.
2. Od Mečiara k Dzurindovi. Slovenská politika a politický systém v prvém desetiletí samostatnosti./ Ed.L.Kopeček, M.Belko, V.Havlík, J.Sedlár. – Brno, 2003.
3. Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti. – Bratislava. – IVO. – 1995.
4. Mesežnikov G. Vnútropolitický vývoj a systém politických strán. Slovensko 1998-1999. Súhrnná správa o stave spoločnosti. – Bratislava. – IVO. – 1999.
5. Голос України. – 24.10.1994р.
6. Prezident M.Kovač v exkluzivnom príspevku pre «NO»: Naš život je silne prepolitizovaný.//Národná obroda. – 29.12.1995.
7. Národná obroda. – 25.01.1996.
8. Národná obroda. – 05.03.1996.
9. Národná obroda. – 02.04.1996.
10. Dokument. Príloha denníka Národná obroda. – 29.05.1996. – s.A-B.
11. Národná obroda. – 14.09.1996.
12. Pravda, 25.11.1995.
13. Pravda. – 07.09.1996.
14. SME. – 14.05.1996.
15. SME, príloha/dokument. – 16.05.1996. – s.I-III.
16. SME. – 25.05.1996.
17. SME. – 23.10.1996.
18. SME. – 18.11.1996.
19. SME. – 12.12.1996.

ЗМІСТ

ВШАНОВУЮЧИ ЮВІЛЯРА

Валерій Смолій

Слово про ювіляра.....4

Олександр Завальнюк

Alma mater Руслана Постоловського у 1960-1970-х рр.
(До історії Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту)8

Роман Михальчук

Професор Руслан Постоловський – науковець та управлінець
(До 70-річчя заслуженого діяча науки і техніки України).....20

РОЗДІЛ 1. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Олег Озимчук

Причини конфронтації Англії та Франції в XII – на початку XIV століть32

Юрій Терешко, Оксана Левак

Початок правління прем'єр-міністра Джуліо Мазаріні – «тіні Рішельє»
і зовнішня політика Франції у Західній Європі в період тридцятилітньої
війни (1643-1647 рр.).....38

Наталія Плюта

Демографічні, економічні та політичні фактори розвитку колоніальної
ідеї у Франції в новий час48

Катерина Шевчук

Трансформаційні процеси в естетиці на початку – в першій половині
XX ст.56

Ігор Десятничук

Чехи та чеські землі у фокусі прагнень чеських німців у роки
Першої світової війни65

Світлана Шульга

Волинські чехи у зовнішній політиці міжвоєнної Чехословаччини.....73

Степан Синяк

Польська державна політика у сфері військово-фізичної підготовки.....82

Андрій Слесаренко

Друга світова війна та Голокост у кінофільмах чеських режисерів
Збинеска Бриниха та Юрая Герца.....91

Ігор Філіпчук

Інтелектуальна підготовка демократичного руху в Чехословаччині
1967-1968 рр.: суспільно-історичні обставини 99

Тетяна Опанасюк

Становлення і діяльність опозиційно-радикальних течій в СРСР
у 1987-1989 рр. 109

Інна Мартинчук

Особливості внутрішньопарламентської боротьби в Словацькій
республіці в 1993-1998 рр. 118

Тетяна Шамсутдинова-Лебедюк

Особливості сучасних взаємовідносин чоловіка й жінки у ісламі 128

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Андрій Блануца

Земельні надання на умовах земської служби як елемент станової
культури у Великому Князівстві Литовському (Друга половина XV –
середина XVI ст.) 138

Андрій Гурбик

Концепти «Звичай» і «Право» в звичаєво-правовій культурі
українських земель XVI – XVII ст. 145

Богдан Прищепя

Планування та забудова замку князів Острозьких у Старокостянтинові 159

Галина Панишко

До питання політичних аспектів українсько-польських:
від Люблінської унії до Люблінського трикутника 169

Олена Прищепя

Освітні практики Речі Посполитої на Правобережній Україні
(1773–1793 рр.) 177

Микола Кучерепа

Правовий і майновий статус православної церкви у Польщі
у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) 184

Любов Заглинська, Оксана Лукомська

Історичний аспект розвитку економічної освіти в Україні 199

Юрій Крамар

Професійно-технічна освіта на Волині у міжвоєнний період
(1921–1939 рр.) 205

Руслана Давидюк, Віталіна Данильчук

«Рідні хати» як проурядові культурно-освітні осередки Волинського воєводства 213

Юлія Візіїв

Волинський пласт: хронологія розвитку 220

Володимир Баран

Військово-чекістські операції НКВС проти українського підпілля в Західній Україні: 1939–1941 рр. 229

Валентина Доброчинська

Пропагування радянської освіти у періодичних виданнях Волинської та Ровенської областей (1939–1941 рр.)..... 237

Ірина Рибачок

Богословсько-педагогічна академія УАПЦ в Мюнхені 1946-1952 рр. (До 75-ліття від заснування) 244

Олена Ворон, Оксана Ворон

Релігійна політика на Рівненщині у 50-60-х роках ХХ століття 254

Дмитро Малезжик

Репресивна політика радянської влади проти творчої інтелігенції УРСР (Друга половина 1960-х рр.) 262

Олександр Комарніцький

Рівненський педінститут у роки Горбачовської перебудови 268

Сергій Жилюк, Лариса Паніна, Сергій Шапранський

Державно-церковні відносини на Житомирщині у контексті суспільно-релігійних трансформацій 1989-1991 рр. 277

Руслана Шеретюк

Мистецтво як чинник формування національної ідентичності: український контекст 285

Ірина Панчук

Сучасні протестанти в Україні: особливості ідентифікації 292

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ, МЕТОДОЛОГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Анатолій Філінюк, Олександр Григоренко

Мистецтво Волині ХVI – ХVII ст. у науковій спадщині професора Мечислава Гембаровича 302

Grzegorz Baziur

Świadomość narodowo-państwowa i jej rola w procesie samoidentyfikacji obywatelskiej społeczeństwa ukraińskiego – wybrane problem308

Сергій Троян, Наталія Нечаєва-Юрійчук

Перша світова війна 1914–1918 рр. і маніпуляція свідомістю людини в умовах зародження нової світ-системи331

Максим Гон, Наталія Івчик

Полпотівське «взірцеве суспільство» у дискурсі історії повсякдення341

Оксана Гуменюк

Повсякдення радянської господарської культури: історіографічний аналіз349

Сергій Троян

Постколоніальні студії: західний і український дискурс358

Наталія Кінд-Войтюк

Інноваційні виклики вивчення історії у контексті реалізації завдань нової української школи365

Кароліна Цинк

Охорона довкілля як об'єкт екологічної освіти (соціологічне дослідження позицій українських студентів)372

Тетяна Кузьма

Музей як місце історичної пам'яті: практики Берліну383

Алла Киридон, Віктор Троян

Європейська ідентичність у парадигмальних обрисах космополітичної концепції Ульріха Бека391

Оксана Кундеус

Концептуальні основи європейської інтеграції400

Алла Киридон

Колективна пам'ять як ціннісно-смілова матриця національної ідентичності405

Олег Санжаревський, Наталія Байда, Андрій Стемпіцький

Приватні військові компанії: міжнародний досвід та перспективи для України414

Відомості про авторів.....422

Наукове видання

Слов'янський світ і Україна

Збірник наукових праць на пошану ректора
Рівненського державного гуманітарного університету,
професора Руслана Постолювського

Технічний редактор
О. М. Борилюк-Міськов

Підп. до др. 08.09.2021.

Формат 70x100¹/₁₆.

Папір офсет.

Друк цифр.

Гарнітура Таймс.

Ум. др. арк. 33,6.

Обл. вид. арк. 33,6.

Тираж 100 прим.

Видавець О. Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
пр. Кн. Романа, 9/24, м. Рівне, 33022;
тел.: 068-025-067-4; olegzen@ukr.net

Друкарня: «Формат-А»
вул. Центральна, 58, с. Корнин
Рівненського р-ну Рівненської обл.,
35304, 0362-20-53-37